

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА В СУСПІЛЬСТВІ

ON THE QUESTION OF IMPLEMENTATION OF LAW STANDARDS IN SOCIETY

Скибіцький Б.А., старший викладач кафедри кримінального права та процесу

Львівський торговельно-економічний університет

Право в сучасному розумінні є одним із невід'ємних складових держави та відповідно потребує більш детального аналізу. Поняття «право» тлумачилось по-різному відповідно до кожного часового проміжку. Суспільство на кожному етапі свого розвитку конвертувало свої моральні погляди у зміст правових норм, з огляду на що, ми можемо зрозуміти який нестабільний стан мало право створене попередніми поколіннями. Норми права не завжди було під егідою справедливості та і поняття про справедливість розумілось по іншому для суспільства. З огляду на історичний аспект, право – це наслідок психологічної еволюції прав особи. Досліджуючи розвиток права, можна дійти висновку, що багато науковців – філософів, правників та правових шкіл досліджували це питання для єдиного розуміння «користі права в суспільстві». Оскільки право є гнучким, слід дослідити це питання детальніше: чи є користь в праві якщо воно обмежує членів суспільства; чи може держава виконувати свої функції без права, чи сама встановлювати «власне» право; чи потрібне право суспільству як спосіб захисту своїх прав? І загалом, що таке «право» в сучасній інтерпретації суспільства.

Наша держава є активним учасником багатьох міжнародних організацій, які роз'яснюють людям їхні невід'ємні права та як ними оперувати в сучасному світі. Право – це не лише система в Україні, це і спосіб комунікації людей та публічної влади.

Головне соціальне призначення права полягає в тому, що воно відіграє в суспільстві роль особливого регулятора між людьми. Це призначення права реалізовуватиметься лише тоді, коли приписи норм права (заборони, дозволи, зобов'язання, заохочення) втілюватимуться у поведінку відповідних суб'єктів, або, інакше кажучи, коли поведінка суб'єктів здійснюватиметься за правилами, що їх встановлюють норми права.

Втілення положень правових норм у фактичній поведінці (діяльності) суб'єктів правовідносин – це власне називають реалізацією норм права.

Саме через реалізацію норм права досягається результат, зміст якого був закладений законодавцем при виданні норми права. Своєчасна та точна реалізація правових норм – це найважливіша передумова додержання та зміцнення правопорядку в суспільстві, в державі.

Ключові слова: право, норма права, суспільство, державна влада.

Law in the modern sense is one of the integral components of the state and requires a more detailed analysis. The concept of "law" was interpreted differently according to each time period. Society at every stage of its development has converted your moral views into the content of legal norms, given that we can assume that the unstable state of the law was created by previous generations. Legal norms were not always under the auspices of justice, and the concept of justice was understood in a different way for society. From a historical perspective, law is a consequence of the psychological evolution of individual rights. Studying the development of law, one can come to the conclusion that many scientists – philosophers, lawyers and legal schools studied this issue for a unified understanding of the "benefit of law in society". Since the law is flexible, it is necessary to examine this question in more detail: is there a benefit in the law if it restricts the members of society; can the state perform its functions without the right, or establish its own "own" law; does society need law as a way to protect its rights? And in general, what is "law" in the modern interpretation of society.

Our state is an active participant in many international organizations that explain to people their inalienable rights and how to operate them in the modern world. Law is not only a system in Ukraine, it is also a way of communication between people and public authorities.

The main social purpose of law is that it plays the role of a special regulator between people in society. This assignment of the right will be realized only when the prescriptions of the legal norms (prohibitions, permits, obligations, incentives) will be embodied in the behavior of the relevant subjects, or, in other words, when the behavior of the subjects will be carried out according to the rules established by the legal norms.

The implementation of the provisions of legal norms in the actual behavior (activity) of the subjects of legal relations is actually called the implementation of legal norms.

It is through the implementation of legal norms that the result is achieved, the content of which was laid down by the legislator when issuing the legal norm. Timely and accurate implementation of legal norms is the most important prerequisite for maintaining and strengthening law and order in society and the state.

Key words: right, legal norm, society, state power.

Створюючи необхідні умови реалізації прав та інтересів окремих осіб, урегульовуючи та впорядковуючи суспільні відносини ми задаємо соціальну сутність права. Його ефективність залежить не тільки від змісту норм, а і від того, наскільки ці приписи правильно реалізуються. Тобто після створення нормативно-правових актів діяльність державних органів має бути перенесена на впровадження в суспільне життя даних приписів. Тривалий час науковці, провідні юристи-практики розробляють питання реалізації правових юридичних норм. Дане питання є складним, воно залишається дискусійними, провокуючими і потребує систематичного вивчення та вдосконалення.

Основне призначення норм права – це вплив на поведінку людей, регулювання суспільні відносини [3, 97]. Особливо актуальним питання реалізації права набувають у зв'язку з періодичними правовими реформами, що відбуваються після здобуття незалежності, зміною політичної еліти та війною в Україні.

В тій чи іншій мірі, свій внесок в дослідження питання реалізації норм права зробили такі науковці, як О.Ф. Скакун,

П.М. Рабінович, Г. Ф. Шершеневич, С. С. Алексєєв, В.М. Горшенєв, П. О. Недбайло, В.О. Котюк, О.Е. Лейст, В.Д. Перевалов та інші.

Як вже зазначалося, право – є загальнообов'язковим соціальним регулятором. Це означає, що обов'язком всіх суб'єктів правовідносин, яких стосуються вимоги права (насамперед держава) є неухильне їх дотримання. Право – універсальне правило, призначення якого полягає у створенні належних умов для співіснування людей, тобто умов функціонування соціуму. Безпосередньо право здатне забезпечити загальний суспільний порядок та передбачити дії людей на основі їхніх вчинків. Так, перед суспільством постають певні проблеми визначення і формального закріплення точних несуперечливих правил, вирішення конфліктів, пов'язаних з реалізацією та інтерпретацією цих правил.

Еволюція суспільства від похідних форм становлення (порядок, що забезпечувався традиціями, звичаями чи ритуалами) до ускладнених (в яких право виступає, як регулятор відносин) призводить згодом до залучення всієї

правової системи як цілісної, яка збагачує юридичні властивості шляхом накопичення, утворюючи системи права, джерела права, систему юридичної діяльності, системи суб'єктів права; ослаблюючи певні важелі інших соціальних впливів та при цьому підвищуючи значення правових норм. Правова система – це своєрідна підсистема соціальної системи, яка похідною від психології має, така система функціонує для цілей та завдань, які вона має вирішувати.

Створення необхідних умов для реалізації прав та інтересів окремих осіб, врегулювання та впорядкування суспільних відносин – це соціальна сутність права. Ефективність його залежить не лише від змісту норм, але й від того, як та наскільки такі приписи правильно реалізуються. Тобто наслідком створення нормативно-правових актів, ключова діяльність органів держави має бути перенесена на впровадження в суспільне життя прийнятих приписів.

Розробка питання реалізації правових юридичних норм вченими юристами здійснюється вже понад шістдесят років. Дане питання є досить складним та багатограним, ось чому воно не повністю розтлумачене ще й сьогодні, воно залишається дискусійними.

Правові норми існують для того, щоб впливати на поведінку людей, регулювати суспільні відносини.

Реалізація норм права – це втілення правових норм у діяльності суб'єктів права, що фактично виявляється в їхній правомірній поведінці [6, с. 159].

Найбільш поширеним і важливим є поділ форм реалізації правових норм за характером дій суб'єктів праводносин:

А) дотримання норм права – це така форма реалізації норм права, за якої суб'єкт не вчиняє діянь, що заборонені правовими приписами. При дотриманні таких правових норм поведінка суб'єкта узгоджується з нормами «заборонами», тобто використовуються забороняючі норми права. Дотримання норм права здійснюється пасивною поведінкою суб'єктів: вони не вчиняють діянь, що заборонені нормою права, і саме в такий спосіб дотримуються правових заборон.

Б) виконання норм права – це така форма реалізації норм права, за якої суб'єкт виконує діяння, до вчинення яких його зобов'язують приписи встановлені в правовій нормі. Зобов'язуючі норми закріплюють вимогу активної поведінки щодо здійснення визначених у таких нормах позитивних дій фізичною або юридичною особою. Здійснення позитивних дій спрямоване на досягнення бажаного для держави, суспільства та особи соціального результату. Відмова виконувати зобов'язуючі норми або їх неналежне виконання тягне за собою застосування примусу з боку держави. Натомість, якщо людина якісно і активно виконує свої обов'язки, її заохочують.

В) використання норм права – це форма реалізації суб'єктивного права, при якій здійснюється втілення у життя уповноважених норм. Такі норми надають суб'єктам право здійснювати передбачені у них позитивні дії. Суб'єкт права відповідно до своїх потреб та інтересів використовує права, надані йому відповідно до правових приписів, що відповідно виражається у здійсненні ним повноважень, закріплених у цих нормах права. Використання норм права може здійснюватися активно (коли і як саме повноваження полягає у праві вчиняти дії), або пасивно (коли і як саме повноваження полягає у праві утриматися від певних дій).

Г) застосування норм права – це та форма реалізації норм права, що визначається як здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владно-організуюча діяльність державних органів, посадових осіб, що спрямована на вирішення чітко визначених завдань через створення індивідуальних правових приписів, прийняття на основі норм права рішення влади в будь-якій конкретній справі. Основне соціальне призначення застосування пра-

вових норм – створення відповідних умов та забезпечення здійснення усіх інших форм реалізації норм права.

Застосування норм права як вид юридичної діяльності складається із стадій, що є сукупністю певних процедурних дій, які здійснюються в процесі правозастосування та об'єднані проміжною метою.

Перша стадія – це встановлення фактичних обставин справи. На даній стадії уповноважені суб'єкти встановлюють факти та обставини, що мають юридичне значення та пов'язані з вирішенням будь-якої справи по суті. Факти і обставини виявляють за допомогою доказів, що одержані у встановленому законом порядку та формі: протоколів слідчих дій, показів свідків, експертних висновків, документів тощо. Метою даної стадії правозастосування є досягнення об'єктивної істини.

Друга стадія – це встановлення юридичних обставин справи, що включають дії по визначенню правової норми, яка відповідає обставинам, встановленим на попередній стадії та підлягає застосуванню. [9, 162]. На цій стадії перевіряють юридичну чинність норми, щодо її дії в часі, у просторі та за колом осіб, де встановлюють та уточнюють зміст правової норми за допомогою тлумачення. Деколи мають місце дуже складні випадки правозастосування, коли на даній стадії можуть відбуватися додаткові дії, вони спрямовані на подолання прогалин та колізій законодавства.

В юридичній літературі під прогалиною розуміють відсутність правової норми або її частини, що необхідна для врегулювання суспільних відносин, певних життєвих обставин, що повинні бути врегульовані за допомогою норм права [7, 81]. Щодо колізії, то вони існують у всіх правових системах світу, незалежно від рівня їхнього розвитку. Повністю запобігти їх виникненню, або повністю їх усунути неможливо. Термін «колізія» походить від латинського слова «collisio» – протиріччя, розбіжність поглядів, зіткнення інтересів, прагнень. Слід зазначити, що колізія – це не лише разовий акт чи дія, що одночасно чи одно-моментно здійснюється, це також комплекс засобів, норм і процедур, які розраховані на поетапне вивчення правової дійсності та виявлення протиріч.

Третя стадія правозастосування – це ухвалення рішення у справі. Таке рішення повинне відповідати фактичним обставинам справи та ґрунтуватися на нормах права. Рішення закріплюється у правозастосовних актах, які в свою чергу оформлюють уповноважені на це суб'єкти та доводять до відома зацікавлені сторони, та відповідно набирає законної сили.

Акт правозастосування може мати подвійну функцію:

1) юридична констатація – це визнання того, що існують певні факти, їх правомірності чи/або неправомірності, визнання того або іншого права даної особи чи констатації, у даній події має місце факт правопорушення;

2) новий юридичний обов'язок – це означає, що після ухвалення рішення, а саме: накладення покарання, встановлення обов'язку, здійснення певних дій у встановлений строк, сплата боргу тощо, необхідна ще додаткова діяльність, новий обов'язок компетентних органів щодо виконання такого рішення.

Основними вимогами (принципами) застосування норм права, є такі:

1. Принцип справедливості вимагає неупередженості та послідовності при застосуванні норм права. Неупередженість, тобто розгляд спірного випадку, незважаючи яка це особа. А послідовність при застосуванні права створює своєрідну передбачуваність, що має запобігти свавіллю при розгляді справи.

2. Принцип пропорційності вимагає ухвалення рішення, у якому б було дотримано необхідного балансу між несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи та цілями, на досягнення яких спрямоване таке рішення.

3. Принцип правової визначеності – це зрозумілість, несуперечливість, повнота та виконання усіх правозастосовних актів.

4. Принцип законності означає:

- правозастосовне рішення має ухвалюватися уповноваженим на це суб'єктом у межах його компетенції;
- правозастосування має здійснюватися в порядку та формі, передбаченій процесуальною нормою права;
- органи правозастосування зобов'язані правильно вибрати норму матеріального права, належним чином її тлумачити і ухвалити рішення яке відповідатиме припису цієї норми.

5. Принцип обгрунтованості – означає, що ухвалення правозастосовного рішення має базуватися на всебічному, повному дослідженні всіх фактичних, значущих обставин справи.

6. Принцип доцільності – полягає в обов'язку суб'єкта правозастосування обрати саме те рішення, що є найбільш сприятливим для досягнення цілі та реалізації завдання відповідної норми права, враховуючи специфіку конкретної життєвої ситуації.

7. Принцип добросовісності – це сумлінне та чесне використання суб'єктом правозастосування наданих йому повноважень та виконання покладених на нього обов'язків.

8. Принцип своєчасності – це обов'язок суб'єкта застосовувати норму права протягом розумного строку, не зволікаючи, у найкоротший строк, проте достатній для одержання правильного та обгрунтованого результату.

9. Принцип розумності – суб'єкт правозастосування має ухвалювати рішення, яке відповідатиме здоровому глузду.

В юриспруденції є таке поняття, як акт правозастосування – це правовий акт, де закріплюється індивідуальне рішення суб'єкта правозастосування в конкретній справі [6, 53].

Акт правозастосування, має такі важливі ознаками:

- це вид правового акту, що спрямований на забезпечення реалізації норм права, на індивідуально – правове регулювання суспільних відносин, конкретизацію правових вимог щодо певної життєвої ситуації (зовнішня форма правозастосовної практики).
- правозастосування має персоналізований характер, на відміну від нормативно-правового акту, тобто адресований конкретній особі (особам), визначає суб'єктивні права і обов'язки та вичерпується виконанням.
- видається уповноваженими на це суб'єктами правозастосування, через встановлену законом процедуру.
- має відповідний вид письмового документа – наказ, розпорядження, постанова тощо, а також реквізити, такі як

назва, номер, дата, місце прийняття, зазначення суб'єкта, що його затвердив, посада і підпис особи, яка підписує акт, а також структуру – вступна, описова, мотивувальна і заключна (резолютивна) частини.

Класифікувати правозастосовні акти можна за різноманітними підставами, зокрема:

- 1) за суб'єктом прийняття вони поділяються на акти органів гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової, а також акти глави держави і акти органів місцевого самоврядування;
- 2) за правовою формою виділяють указ, розпорядження, постанова, наказ, ухвала, рішення, подання, припис, вирок та інше.
- 3) за юридичним значенням – акти, які містять остаточне рішення по справі (вирок суду) та допоміжні акти які забезпечують прийняття основних актів (ухвала суду про відкладення розгляду справи).

4) за характером юридичних наслідків розрізняють акти, що встановлюють, змінюють, припиняють, констатують або відновлюють права та обов'язки.

Отже, право – це складна багатофункціональна система, що призначена для забезпечення належної діяльності суспільства та держави в цілому. Крім цього допоміжні важелі системи стримування та протизваги, дозволяють праву врегулювати суспільні відносини серед населення та широких мас. Право у своєму арсеналі володіє відповідними «інструментами» правових способів – це дозвіл, заборона, зобов'язання, заохочення, примус тощо [5, 139].

За допомогою права регулюється тільки та поведінка людей у суспільстві, що має усвідомлений та вольовий характер.

Україна беручи на себе відповідні зобов'язання, закріплені в міжнародних договорах, такими як Європейська конвенція з прав людини, яка має на меті забезпечити свободу та зберегти гідність людини, наша держава безсумнівно приймає та санкціонує закони які відповідають визначеному змісту прав і свобод людини. Але, для належного встановлення гарантій захисту, відповідної реалізації прав і свобод та для повного забезпечення даних прав суспільство мусить бути активним. Також слід зазначити, що для покращення функціонування права Україна, як правова, соціальна, демократична держава, потребує постійного та системного розвитку у напрямку виконання правових рішень. Суспільство необхідно заохочувати до вивчення базового рівня знань у сфері юриспруденції, для підняття рівня правосвідомості серед населення. Оскільки держава це і є по суті суспільство, вона (держава) рухається пліч опліч та розвивається лише завдяки ініціативі своїх громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроботов С. А. Реалізація функцій права в умовах розвитку демократичної і правової держави: монографія. К.: Логос, 2011.
2. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. К.: Істина, 2007. – 336 с.
3. Перепелюк А. М. Механізм застосування права: структура та критерії ефективності (загальнотеоретичний аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Київ, 2016. 224 с.
4. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. К.: Атіка, 2001. –176 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Підручник. Харків: Консул, 2001. – 656 с.
6. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / О. О. Тихомиров та ін. ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.
7. Теорія держави та права : навч. посіб. для підготов. до атест. здоб. вищої освіти / С. В. Білозьоров та ін.; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 116 с.
8. Хаустова М. Г. Особливості правової системи України. К.: *Право і суспільство*. 2015. № 6, ч. 3. – С. 51–57.
9. Цвік М.В., Ткаченко В.Д., Петришин О.В. Загальна теорія держави і права: (Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів). Харків: Право, 2002. – 432 с.